Mikael Svensson, *Hur klass gör skillnad. Klasspositionens betydelse för rasistiska och negativt särkiljande praktiker*. Uppsala universitet, 2019.

En avhandling är en speciell typ av bok som behöver följa vissa krav, men som framför allt är resultatet av minst fyra års (ofta betydligt längre än så) lärande hos en person som varit doktorand. Genom avhandlingens slutförande och godkännande gör författaren samtidigt en resa i social status till att bli disputerad doktor med möjlighet att så småningom få anställning som lektor och att forska. Avhandlingen redovisar resultatet av empiriska undersökningar och av omfattande läsning av tidigare studier. Från att inte veta så mycket om det som ska studeras blir doktoranden expert på området. Vilken grad av expertis som doktoranden har erhållit synliggörs i avhandlingen. Det är oftast mycket lärorikt att läsa avhandlingar och det är det också i detta fall.

Bokens frågeställning står redan på första raden, formulerad kort: "Hur hänger klass och rasism samman?". Det kan låta som en genialt enkel fråga, men som alla bra frågor är den inte så lätt att svara på. Mikael Svensson behöver 114 sidor för att komma fram till presentationen av undersökningens resultat. Dessa sidor består dock inte av en transportsträcka fram till avhandlingens kärna, utan är lika mycket en utredning av hur frågan kan besvaras som den empiriska undersökningen är.

I kapitlet om tidigare forskning inleds resan i de akademiska rummen. Rummen består av forskning om klass och rasism och en viktig koppling till platsens betydelse. Platsen där vi bor, och där de andra bor, är viktig för att förstå vilka Vi och Dom är, och därmed särkiljandets praktik. Samtidigt är platsen där vi bor en konsekvens av vilka vi är och av särkiljandets praktik i den bredare sociala, ekonomiska och politiska kontext som vi lever i. Ett delvis annat akademiskt rum handlar om hur enkätundersökningar försökt ta reda på relationen mellan klass och rasistiska attityder, men inte lyckats svara på Hur. Slutligen presenteras forskning om rasistiska praktiker. Kapitlet presenterar huvudsakligen forskning utförd i Sverige, men det är fullt tillräckligt för att förstå komplexiteten i frågan och nödvändigheten att koppla plats till frågan om hur klass och rasism hänger samman.

I kapitlet där avhandlingens teoretiska utgångspunkter och analytiska begrepp redovisas får vi reda på vilka verktyg Svensson använt för att sortera det empiriska materialet och svara på frågan. Om vi fortsätter med metaforen om rum så handlar det om Svenssons egna analytiska rum där det empiriska materialet ska sorteras och belysas genom olika verktyg. Normcirklar är ett viktigt redskap som används. Till sin hjälp för att konstruera sina verktyg gräver han fram ytterligare idéer om hur klass och rasism kan förstås. Den här begreppsutredningen är, menar jag, en lika viktig del av undersökningens resultat som den empiriska. Här diskuteras också svårigheten att tala om effekter och samband; hur kan en fråga som börjar på Hur ens besvaras? Inte heller Svensson lyckas hitta ett svar på den frågan, men han visar här vilka grepp han kommer att ta för att åtminstone försöka.

I kapitel fyra redovisas hur Svensson valde två olika typer bostadsområden, och därefter boende inom dessa bostadsområden, för att jämföra personer med mer privilegierad klassposition med personer i arbetarklasspositioner, och hur insamlandet

av materialet gick till. Upplägget av studien kopplar ihop frågan om plats, klass och rasistiska praktiker på ett bra sätt och nu när mer än halva boken har lästs finns stora förväntningar, men samtidigt insikt i hur svårt det kommer att bli, att svara på Hur.

De fyra empiriska kapitlen är, liksom resten av avhandlingen, välskrivna. Vi får följa med till de olika bostadsområdena och höra hur personer med olika klasspositioner resonerar kring personer ”med utländsk bakgrund”. Genom de analytiska strategier som Svensson har valt mejslas några olika svar på frågan ut.

En viktig aspekt är att Svensson valt kritisk realism och att leta efter generativa mekanismer, vilket innebär att han utgår från möjligheten att identifiera konkreta linjära orsaker, där A leder till B genom olika mekanismer. A är i det här fallet klasspositionen, B är negativt särskiljande praktiker.

Studien visar, enligt Svensson, att klasspositionen har betydelse för vilka negativt särskiljande praktiker som förekommer och att praktikernas orsaker kan variera beroende på klassposition (s. 258). Personer i mer privilegierade klasspositioner möter, enligt Svensson, färre personer med utländsk bakgrund, och de personer med utländsk bakgrund som de möter befinner sig högre upp i status- och klasshierarkin.

Tre mekanismer som leder till nio olika praktiker identifieras i avhandlingen: Klassmekanismen, graden av auktoritet, och statusmekanismen leder på olika sätt fram till 1) rasifierade praktiker, 2) exploaterade praktiker, 3) exkluderande praktiker, 4) undvikande praktiker, 5) segregering praktiker, 6) inkluderande praktiker, 7) korrigerande praktiker, 8) strategiskt kontaktsökande praktiker och 9) försiktighetspraktiker. Ett intressant resultat i avhandlingen är att föreställningarna och uppfattningarna om ”personer med utländsk bakgrund” är anmärkningsvärt lika i de två grupperna av intervjupersoner.

Som en ytterligare förklaring anges att klasstrukturen även struktureras av rasifierade hierarkier. Här blir det lite av ett cirkelresonemang, eftersom de rasifierade hierarkierna och de negativt särskiljande praktikerna kan sägas vara uttryck för samma fenomen – det finns rasistiska praktiker eftersom det finns rasistisk struktur. Negativa särskiljande praktiker är det som återskapar de rasifierade hierarkierna. Utan dessa praktiker skulle inte de rasifierade hierarkierna upprätthållas. Svensson håller dock fast vid att tala om generativa mekanismer – det är trots allt den analytiska metod som har valts. Observationen att klasstrukturen inte är tillräcklig för att förklara vilka negativt särskiljande praktiker som utförs av personer med olika klasspositioner visar på ömsesidiga relationer mellan struktur och praktik som, till skillnad från ensidigt kausala relationer, blir mycket svårare att påverka.

En fråga jag funderar på är nödvändigheten att kategorisera de särskiljande praktikerna som negativa eller positiva. För vem är de i så fall negativa eller positiva? Den som utför praktiken ser den troligtvis som positiv för egen del. Är strategiskt kontaktsökande verkligen en negativt särskiljande praktik? Vad skulle en positivt särskiljande praktik vara? Är det inte själva särskiljandet som är det problematiska sett ur samhällsperspektiv?

En annan fråga som kanske förklaras av den kritiska realismen, som utgår från vad intervjupersonerna säger och inte så mycket från vad de inte säger, är påståendet att

de med privilegierade klasspositioner inte möter lika många personer med utländsk bakgrund som de med arbetarklasspositioner. Det är säkert så att intervjupersonerna med privilegierade klasspositioner lättare förhåller sig till relationer som är personliga och horisontella, och därmed inte själva reflekterar över alla de personer med utländsk bakgrund som de också har relationer med. Det är dock rimligt att anta att intervjupersonerna med privilegierade klasspositioner har en mängd vertikala relationer med personer med utländsk bakgrund som anlitas för olika typer av tjänster som till exempel städning av hemmet, barnpassning, renovering, biltvätt, massage, kontorsstädning, träningscoacher, butiks- och restaurangpersonal, taxiförare, hemtjänst och äldreomsorg. En strategi där de i överordnade positioner, medvetet eller omedvetet, osynliggör alla dessa underordnande relationer borde också ha kunnat identifieras som en särskiljande praktik.

Som avslutning visar avhandlingen på ett gediget arbete där begrepp och analytiska metoder är tydligt redovisade, empirin är noggrant insamlad och analyserad, och slutsatserna ställer – som sig bör – nya intressanta frågeställningar. Den före detta doktoranden har med den här boken inte bara gjort en välförtjänt uppflyttning till en mer privilegierad statusposition utan också levererat ett läsvärt bidrag för de som vill veta mera om klass, rasismens praktiker, dess relationer till plats och om hur frågan Hur kan besvaras.

Susanne Urban
Uppsala universitet